

Eşkiya Türküleri

Cebrail Bozkurt

"Soylu eşkiyalar, halkları için Napolyon ya da Bismark'tan daha önemliydiler ve haklarında özlem ve gurur dolu türküler yakıldı."

E. J. Hobsbawm

Türküler, toplumun kültürel özelliklerini ve hayata bakış açısını belirtmesi açısından oldukça önemlidir. Duyguları yoğun biçimde barındıran türküler, yaşanan olayları aktarma bakımından önem arz ederler. Bununla birlikte tarihsel bir kaynak olarak bu ürünlere temkinle yaklaşılması gerekmektedir.

Bu yazının konusu olan eşkiya türküleri ise çoğunlukla soylu eşkiyayı desteklemek için söylenmiş olsa da otorite yanlısı, eşkiyayı yeren türküler de yazılmıştır. Egemen gücün topuna ve tüfeğine propaganda olarak türküler ile karşılık verilmiştir. Coşkuyu artırmak, destek toplamak ve mübalağa sanatı ile korkutmak ve direnci kırmak için de söylenegelmişlerdir. Günümüzde de hala kitlesel hareketlerde ve protestolarda taraftarlar açısından etkisi büyüktür. 2013 Gezi olayları buna iyi bir örnektir.

Akıllarda yer etmiş bazı eşkiya türkülerine ve bunların hikâyelerine kısaca değinelim.

Eşkiya Dünyaya Hükümdar Olmaz (Sandıkçı Şükrü)

Sene 1341 mevsime (nefsime) uydum

Sebeb oldu şeytan bir cana kıydım

Katil defterine adımlı koydum

Eşkiya dünyaya hükümdar olmaz

Rize'nin, şimdiki adı Portakallık olan Haldoz mahallesindeki bir düğünde kardeşinin bıçakla karnından yaralanması üzerine, kendisine haber verilen Sandıkçı Şükrü, olay yerine giderek kardeşini kanlar içinde bulur ve kardeşini yaralayan Abdi Ağa'nın uşağını (bir anlatıma göre de Abdi Ağayı) orada vurur. Bu olay üzerine hapishaneye düşen Sandıkçı Şükrü, bir süre sonra bazı arkadaşlarıyla birlikte hapishaneden kaçır ve dağa çıkar. Sandıkçı Şükrü'nün türküde adı geçen Perilizade adında zengin birine haberler göndererek, yoksullara mısır dağıtmasını istediği, yoksa kendisini cezalandıracağı tehdidinde bulunduğu söylenir. Sandıkçı Şükrü'nün, isteğini yerine getirmeyen Perilizade'nin mısırlarını adamlarına toplattırdığı ve yoksullara dağıttırdığı yaşlılarca da anlatılır. Sandıkçı Şükrü'nün yakalanamaması ve her geçen zaman içinde daha çok halk desteği sağlaması üzerine, Trabzon Valisi Kadir Paşa önemli sayıda adam toplayarak Sandıkçı'nın üzerine gönderir. Sandıkçı'nın üzerine gönderilen süvariler, Kolcu kayıklarının Reisi Varilcioğlu Sadık'ı da yanlarına alırlar. Sandıkçı Şükrü Of ilçesinin İkizdere köyü yakınlarındaki Şanlı adlı bir

mezrada bir yaşlı kadının evinde otururken ihbar edilir. Çevresi atlılarca sarılır. Sandıkçı Şükrü teslim olmak istemez fakat eskiden tanıştığı Varilcioğlu Sadık teslim olursa öldürülmeyeceğini söyleyerek onu ikna eder. Sandıkçı Şükrü de buna inanarak, tüfeği elinde teslim olur. Fakat Varilcioğlu ile zaptiyeler, teslim olarak önlerinde yürüyen Sandıkçı Şükrü'yü arkadan kurşunlayarak öldürürler. (1)

Mehmet Çavuş

Kaderde takdirde yazılmış yazı
Dizlerime çöktü bir ince sızı
Durmasın ağlasın şu Madenözü
Niceler ağlaşır der Mehmet Çavuş
Kaçman Kürtler kaçman sizi tutanın

.....

Niceler ağlaşır, der Mehmet çavuş
Kürtoğluyum beni dağda tuttular
Yarasına da yağlı mumlar diktiler
Boğazıma tor kelepçek attılar
Kıyas kıyamete kaldı arkadaşı

Konusunu Dersim (Tunceli yöresinin eski adı) ayaklanmasından alan türküler arasında birtakım ayrılıklar görülür. Belirli bir olayın ayrı varyantları olan bu türkülerin omurgasını Dersim ayaklanmasının kitleler üzerindeki etkisi oluşturur. Türkülerde, Dersim ayaklanmasında askeri birliklere bağlı bir çavuşla bir Kürt gencinin karşılıklı çarpışmaları ve sözlü atışmaları anlatılır. Türküde, ayaklanmayı bastırmaya gelen birliklerin Mehmet Çavuş ile, yerli halkınsa Kürtoğlu ile simgeleştirildiği belirtilir. Ali Rıza Yalgın ile Dr. Mehmet Tuğrul ise, türkülerin, Cumhuriyetten önce bir Kürt eşkıya grubu ile askeri birlikler arasında geçen çatışmaları anlattığını söylemekteler. (2)

Karayılan Türküsü

Karayılan der ki harbe oturak
Kilis yollarından kelle getirek
Nerde düşman varsa orda bitirek
Vurun Antep liler namus günüdür
Vurun Kürt uşağı namus günüdür

Kurtuluş Savaşı'na, Türkiye'nin değişik yörelerindeki eşkıyalar da katılmışlardır. Karayılan Antep savunmasında canını dişine takarak savaşan bir çete reisidir. Antep mücadelesinin kahramanlarından olan Karayılan, Fransızlarla çatışma sırasında 24 Mayıs 1920'de Antep yakınlarındaki Sarımsaktepe'de yaşamını yitirir. Bu tepe şimdi onun adıyla Karayılan Tepesi olarak anılmaktadır.

İzmir'in Kavakları

İzmir'in kavakları dökülür yaprakları
İzmir'in kavakları dökülür yaprakları
Bize de derler Çakıcı yar fidan boylu
Yıkarsız konakları

Çakırcalı (Çakıcı) Mehmet Efe, kendisi gibi zeybek olan babası Çakırcalı Ahmet Efe'nin zaptiye çavuşu Boşnak Hasan Çavuş tarafından öldürülmesine tepki olarak dağa çıkar. Yaklaşık 15 yıl süren zeybekliği sırasında çok sayıda çatışmaya girerek birçok hasmını öldürür. Bunlardan biri de vaktiyle aile dostu ve arkadaşları olan Kamalı Mustafa Efe'dir.

Çakırcalı Mehmet Efe'nin kızanlarından birine Kamalı Mustafa'nın köyü Kışla'dan bir kız kaçırılacaktır. Zeybekler gece vakti yanlışlıkla Kamalı'nın eşini kaçırmışlar. Durumu anlayan Çakırcalı Mehmet, kadını derhal geri gönderip Kamalı'dan özür dilese de iş, namus davasına dönüşür. Kamalı olayı öğrenince dağa çıkıp Çakırcalı Mehmet'in hasmı Köselioğlu Efe'nin çetesine katılır. Köselioğlu çetesini bir şölen sırasında pusuya düşüren Çakırcalı, Efe'yi öldürür, Kamalı ise bacağından yaralanmış olarak kurtulur.

Bundan sonra aralarındaki husumet iyice artan iki efe, kıyasıya bir mücadele içine girerler. Sonunda Birgi'de düzenlenen yemek davetine katılan Kamalı Zeybek, Çakırcalı Mehmet Efe'nin baskınına uğrayarak baş zeybeği Hacı Mustafa tarafından vurularak öldürülür. Uzun boylu, yakışıklı, mert bir efe olan Kamalı Zeybek'in ölümü üzerine çok ağıtlar yakılıp, türküler söylenmiştir. (3)

Kaçakçılar

Kaçakçılar, eşkiyalardan farklı olsa da egemen gücü yok sayarak vergi vermeme, yasaklı malların ticareti, sınırı izinsiz geçme ve yer yer silahlı çatışmalar ile eşkiyalarla birlikte anılmışlardır. Kaçakçıları engellemek amacıyla 'Kolcu' birimi kurulmuştur. En önemli kaçakçılık tütün kaçakçılığıdır. Kolcular ile kaçakçılar arasında amansız takip ve çatışmalar yaşanmıştır. Onlar adına yakılan türküler ve ağıtların bazılarını yer verelim.

Çökertme Zeybeği

Çökertme'den çıktım da Halil'im aman başım selâmet
Bitez de yalısına varmadan Halil'im aman koptu kıyamet

Bodrum'un daha Bodrum olmadığı zamanlarda yöre insanı turizmden bihaber iken buralardaki geçim kaynaklarından biri de hemen karşıdaki Yunan adasından "illegal ticaret" yapmaktır. Türkünün kahramanı Halil de hayatını bu şekilde kazananlardandır. Buradan oraya tütün götürür, oradan da mastika rakısı falan getirir. Halil'in yavuklusunu da güzelliği

Bodrum'da dillere destan olan Gülsüm'dür, ama Bodrum'un Çerkez kaymakamının da gözü Gülsüm'dedir. Bu yüzden kaymakam, kaçakçılık yaparken Halil'i yakalamak için tüm gücünü ortaya koymaktadır. Yine bir gün Halil kaçağa çıkmadan dönüşte Bitez Yalısına çıkacakları haberini salar ki muhbirleri yanılınsın. Aslında arkadaşları Aspat koyunda bekleyeceklerdir. Kaçak dönüşünde Halil ve can arkadaşı İbrahim Çavuş yolu şaşırıp karanlıkta Aspat diye Bitez yalısına girince kıyamet kopar. Pusudaki kaymakam önderliğindeki kolcular basarlar kursunu. Halil çatışma sırasında bir kolcu tarafından hançerlenerek öldürülür. Gülsüm başta olmak üzere, tüm Bodrum yasa bürünür ve adına bu türkü yakılır. (4)

Kilis Kaçakçı Memed Ağıdı (Memed'e Yazık)

Tibil'den çıktı da on iki atlı
Mayına düştük de yolumuz bağlı
Daima karadır yiğidin bahtı
Vurma zalım vurma Memed'e yazık
Yıkılmış evleri kaderi bozuk
Memik Oğlan (Memik'e Ağıt)
Dağı dağa kavuşturan ben idim,
Suyu suya eriştiren can idim.
Yükledim mi gece vakti kaçağı,
Karanlıkta ışıl原因 gün idim.
Uyu Memik oğlan uyu,
Öte gecelerde büyü.

Ülkü Tamer, Gaziantep sınırında öldürülen genç bir kaçakçıya atfedilen ağıtı dizelere dökmüş, Zülfü Livaneli'nin bestesi ile dilden dile dolaşmıştır.

Kaçakçı Ağıdı (Ezo Gelin)

Turnayı uçurdum Uruş köyünden
Tilsevet Gölüne battı mı dersin
Bir haber almadım Zambır köyünden
Sibib'e telinden attı mı dersin

Mallarım kaçaktır, varma gümrüğe
Geç Karakuyu'dan otur Düğnük'e
Dön ha Ezo, dön ha, eski yurduna
Sahiplerin seni sattı mı dersin

Ayngacı Türkü-Ağıdı

Zeybek misin zeybek donu giyecek
Katil misin tatlı canı kıyacak

Cahil misin el sözüne uyacak
Koç gibi meydanlarda dönenlerdeniz
Biz ahbap uğruna ölenlerdeniz

Farklı bakış açılarıyla yazılıp söylenmiş yüzlerce eşkıya türküsü bulunmak mümkündür. Belirli örnekler ile bir portre oluşturmaya çalıştım. Genel olarak bir direniş üzerine oluşan eşkıya türküleri coşkun duygu eserleri olduğundan halk tarafından tutkuyla söylenmiş ve geleceğe aktarılmıştır. Ölen eşkıyalar ise türküleriyle galip gelmiştir.

Kimi zaman otoritenin temsilcisine, kimi zaman otorite tarafından desteklenen ve hukuksuzluğuna göz yumulan feodaliteye başkaldırıdır eşkıya türküleri. Mavzer yatağındaki mermi kadar etkilidirler halk nazarında. Bir eşkıya türküsü toplumun farklı kesimleri tarafından aynı anda ilgi görebilmektedir. Zira her insan çok kere isyan edecek bir olayı içinde barındırabilmektedir. Bu yüzden bu türkülerle özdeşleşir. İşte bu yüzden birçok insan bu türkülerle özdeşleşmektedir.

Meydanlarda söylediği gibi **'Eşkıya Dünyaya Hükümdar Olmaz'**.

(1) Mehmet Bayrak, Eşkıyalık ve Eşkıyalık Türküleri, sf.190

(2) age, sf. 183

(3) <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/izmir/kulturatlasi/cakici-efe-turkusu->

(4) <https://www.turkudostlari.net/hikaye.asp?turku=328>